

rolnictvu k dispozici pracovní síly, vojenským osobám budtež poskytovány dovolené na práce obdělávací a sklizňové, budiž zahájeno upravené odvodňování a zavodňování rolí a luk (dosud přes $\frac{9}{10}$ státního melioračního fondu pohltily podpory na hrazení bystřin a úpravy říční, kdežto vlastním melioračním účelům zemědělským zbyly jen obnosy nepatrné) a pod. Nepříznivý úsudek pamětního spisu (str. 84) o zemědělských korporacích vyvolal již ostrou odezvu předsednické konference zemědělských rad a hospodářských společností.

Celkem je pamětní spis vysoké zemědělské školy vídeňské pozoruhodným dokumentem nadšených snah pokrokových!

Josef Sonnenfels.

K stému výročí jeho úmrtí.*)

Dne 25. dubna t. r. bylo tomu sto let, co ve Vídni skonal muž, který stav se v Rakousku na desítiletí střediskem snah osvícenských, a zanechav jako vysoce nadaný a sečtělý polyhistor význačné stopy svého působení jak v politických vědách, jichž byl profesorem, tak v soudnictví a v trestním právu, jak ve vědě, tak v literatuře i divadle, silným působil vlivem i na vědecký život v Čechách v poslední třetině století 18., takže jest málo mimočeských mužů, jimiž by se dějiny naší obrozenské literatury právem tolik zabývaly, jako Josefem Sonnenfelsem, a který konečně národohospodářskou učebnicí svou přes tři čtvrti století ovládal oficielní vědy politické na universitách rakouských, muže konečně, který přes nesnadné a pestré životní počátky došel záhy uznání a rostoucího vlivu na všechny téměř veřejné záležitosti Rakouska, zároveň však — ne bez viny vlastní nesnášenlivosti — doznal mnoho zjevného nepřátelství i skrytého hanobení.

Sonnenfels narodil se r. 1733 v moravském Mikulově. Byl židovského původu, jeho děd, vrchní rabín v Berlíně, byl znám jako „zbožný rabbi“, jeho otec, Lipmann Perlin, rovněž zprvu berlínský rabín, přestěhoval se z neznámých příčin z Berlína do Mikulova, panství to knížat Dietrichsteinů, kde na piaristickém gymnasiu vyučoval východním jazykům. Roku 1735 přestoupil se svými dvěma syny, Josefem a Aloisem, ke katolicismu (matka zůstala židovkou) a přijal jméno Wiener. Později přesídlil do Vídně, stal se tam r. 1746 magistrem orientálních jazyků na universitě a sloužil často

*) Sr. o něm Dr. Albín Bráf, Politické vědy v Čechách na sklonku věku osmnáctého a v první polovici devatenáctého, Praha 1906, str. 7 a násl., Jaroslav Vlček, Dějiny české literatury, II., století osmnácté, str. 146 a násl., Praha 1898, Jan Jakubec, Dějiny literatury, české od nejstarších dob do probuzení politického, Praha 1911, str. 169 a j., souborný spis Literatura česká devatenáctého století, Praha, Laichter 1902, díl I, str. 27 a j., dále Handwörterbuch der Staatswissenschaften a literaturu tam uvedenou.

i za tlumočníka dvorským úřadům. R. 1747 byl povýšen na šlechtictví s predikátem »ze Sonnenfelsu«. Syn Josef studoval gymnasium zprvu v Mikulově a pak ve Vídni, když však jeho otec přišel o všechny majetek, dal se r. 1749 najmouti k vojsku, kde setrval pět let, přived to šťastně na desátníka. Hojně prázdně použil však k tomu, aby se od francouzských a italských sběhů naučil jejich mateřským jazykům, a když jeho pluk byl přeložen do Čech, učil se i češtině. V 21. roce byv přízní Dietrichsteinovou od vojska vyproštěn, počal na vídeňské universitě právnícká studia, po jichž dokončení vstoupil do právní praxe u dvorského úřadu justičního a jmenován i příručím otcovým při překládání hebrejských spisů pro zemskou vládu dolnorakouskou. Pravý samouk, vzdělával se neúnavně v dvorní knihovně, zejm. ve studiu německé literatury, o níž přednášival v »Německé společnosti«, zjednav si tak přízní Amerigiho skrovné místo účetního u arcivévodské gardy císařské. Vlivní muži upozornili na jeho neobyčejné vědomosti i schopnosti i všemocného tehdy kancléře Kounice, takže, když roku 1763 byla na vídeňské universitě zřízena nová stolice pro vědy policejní a kamerální, Sonnenfels, teprv 28letý, i ač neměl žádných literárních prací z tohoto oboru, stal se z četných uchazečů jejím profesorem.

Jako většina tehdejších vzdělanců byl Sonnenfels hlasatelem osvícenských ideí o státu, politice a společnosti, nejvěrněji se tehdy obraževších na fakultě právnícké. Zprvu arcí nikoli bez překážek. Již nástupní jeho profesorská přednáška »O nedostatečnosti pouhé zkušenosti v záležitostech státních«, že teprv věda činí státníkem, a že nežli se kdo s úspěchem může věnovati praktické službě státní, musí se předem obeznámiti s tím, co v různých oborech věd bylo vykonáno, přivodila, že byl u Kounice i u Marie Terezie denuncován jako nebezpečný novotář. Když vyšel první svazek jeho základního díla »Grundsätze der Polizey, Handlung und Finanzwissenschaft«, bylo mu císařovnou poručeno, aby tak volně nepsal, a vše, co napíše, předložil cenzuře; Sonnenfels však bezprostředním podáním císařovně se ospravedlnil, že jako profesor nesmí se toliko držeti toho, co jest obvyklé, nýbrž že jest povinností jeho naváděti mládež, aby z náplně vědy čerpala i nové pokroky, aby potom v praxi, opírajíc se o pokrokové zásady a potomní vlastní zkušenost, mohla pracovati o zlepšení — načež přišel záhy rozkaz, aby ihned pracoval o druhém a třetím díle svých »Zásad«, a sice na další jeho dotaz s pokynem, aby při své práci učil všemu tomu, co za pravdu a správnou pokládá, beze zřetele, zdali se to s dosavadní praxí shoduje či se jí příčí. Když byly pak vydány všechny tři svazky, byly jeho »Zásady« předepsány dle zvyku úředně jako učebnice pro všechny university a jiné školy v Rakousku až do r. 1846. Sonnenfels máje pak z úřední povinnosti pro novou tehdy universitní disciplinu vytvořiti »školu«, zásobil i ostatní vysoké školy v Rakousku svými žáky, dost narychlo vybranými a připravenými, jakožto učiteli věd politických. S rozmachem josefinismu funkce i pocty se naň jen hrnuly. Po vydání I. dílu jeho »Zásad« byly

mu svěřeny státovědecké přednášky i na Tereziánu a na rytířské akademii savojské. Brzy nato byl povolán za censora německého divadla — snad za nejzáslušnější své dílo sám pokládal snahy o zušlechtění německého jazyka a divadla a o vypuzení oblíbené hansvurstiády a dvojsmyslného extemporování z divadel —, do komise pro cenzuru knih, za sekretáře Akademie výtvarných umění i Akademie mědirytecké, v 47 letech za dvorního radu a člena dvorní komise studijní a později za referenta »obnovené komise k sebrání politických zákonů«, Josefem II. zřízené, dvakrát byl zvolen rektorem vídeňské university, r. 1804 obdržel propůjčením řádu sv. Štěpána baronství atd. Postupující reakce doby františkovské přivedla konečně i jej, ostatně již starce, v ústraní; nežli by byl r. 1814 jako president Akademie, jímž r. 1811 byl jmenován, předložil slavnostní řeč ke shromáždění Akademie chystanou předchozí censure, raději se nezúčastnil slavnosti. Zemřel sešlostí věku dne 25. dubna 1817.

Širší veřejnosti je Sonnenfels znám svými snahami o zlepšení trestního řízení: odstranění tortury v Rakousku (1. lednem 1776) pokládá se především jemu za zásluhu, paragrafy trestního zákonníka z r. 1803 o zločinech proti státu jím vypracované byly po půl století za Bachovy vlády přepracovány daleko přísněji. Jako národohospodář byl Sonnenfels snad nejčelnějším zástupcem směru merkantilistickopopulačního a jeho »Zásady« posledním vynikajícím dílem této školy, třebaže vlastních tvůrčích myšlének je v jeho spisech málo a díla jeho se eklekticky opírají o řadu autorů (Justi, Montesquieu, Forbonnais, Melon a j.). Byl proti všemu monopolismu, sice pro dovoz všech surovin a vůbec všeho potřebného z ciziny, ale proti dovozu všeho přepychového zboží a co možná všech tovarů i pro zákaz vývozu surovin — Anglie prý jen tím, že pod trestem smrti zakázala vývoz vlny, ovčí a beranů, donutila mnoho holandských dělníků přesídliti do Anglie, kde pak neobyčejně povznegli průmysl soukenický. Byl proti zákazu vývozu peněz a proti redukci úroků ze státních půjček, napomínal však k hospodárnosti a k obmezování výdajů státních. Policejní vědu definoval v tehdejší smyslu jako souhrn všeho, co udržuje a rozmnožuje sílu a majetek státu a umožňuje i podporuje existenci jednotlivcovu ve státě, řadě sem tudíž i národní hospodářství, zdravotnictví, justiční správu, živnostenské právo atd. Byl nepřitelem latifundií, přeje si, aby spíše v drobném majetku rolnickém bylo se snaženo o co nejlepší výkonnost; potíral však hláсанé tehdy názory o potřebě rozdělení pozemkového majetku dle vzoru agrárních zákonů římských, byl toliko pro vnitřní kolonizaci nevzdělaných lad, nikoliv arci však propuštěnými vojáky nebo trestanci. Nevolnictví selské nazýval skvrnou a pohanou lidstva. Aristokracie nechť místo požívačného života v residenci raději vzdělává vlastní půdy, povznášeje tak i vážnost necenené dosud práce zemědělské. Velmi dobře vystihnuv vyssávání venkovských zemí residencemi panovníků a šlechty, toužil po návratu oněch ko-

čovných dvorských sídel staré říše římskoněmecké, která tak střídavě p orůzných krajin říše zanášela se dvorem opět i blahobyť a peníze z celé říše sebrané. V decentralisační snaze chtěl dokonce, aby vyšší školy byly přeneseny na venek, a psal o přeplnění velkoměst, o jeho příčinách i účincích, zejm. v »Pojednání o drahotě v hlavních městech a o prostředcích jí odpomoci« (1770), i dnes ještě pozoruhodném. Blaho státu spatřoval především ve vzrůstu obyvatelstva — v své nauce o zahraniční obchodní bilanci rozlišuje číselnou bilanci, t. j. peněžní přebytek vývozní, od bilance užitkové, t. j. zabezpečení výživy co největšímu počtu lidí — a k tomu cíli chtěl nejen spořádané právo, svobodný pohyb a mírné, neměnicí se daně, nýbrž zejména i zrušení všech překážek sňatku, nadace pro výbavy chudým nevěstám, zřizování sirotčinců (peníze k tomu navrhoval opatřiti z pozůstalostí svobodných osob, z pokut i z daní na sňatky osob věkem nepoměrně rozdílných), mírnější zdanění ženatých proti svobodným i absolutní rovnoprávnost dětí nemanželských s manželskými — stát má býti nemanželské matce vděčen za dar jemu učiněný, nepřál si však zákazu vystěhovalectví: nikdo nebudiž násilím doma zdržován, sic by se vlast stala jednotlivci žalářem a k tomu se stát nesmí propůjčiti. — Věru neškodí připomenouti si právě dnes zásady jednoho z nejčelnějších representantů osvíceného josefinismu.

R.

ROZHLEDY.

Hospodářské. Průplavní snahy v Německu i v Rakousku. — Uplavnění Dunaje. — Arcivévoda Jindřich Ferdinand o průplavních potřebách Rakouska a střední Evropy. — Průplav dunajskooderský. — Průplav Vídeň-Přerov-Pardubice ke splavněnému Labi. — Shodnost našich českonárodních zájmů hospodářských s rakouskými. — Průplav dunajskovltavský. — Obchody bank se zbožím. — Ovládání našeho hospodářského a zejm. průmyslového života bankami. — Soustředování vůdčích míst v bankovníctví a v průmyslu v rukou správních rad bankovních. — Účast bank v hospodářství polním a lesním. — Zakupování velkostatků bankami v Čechách, na Moravě a v Uhrách. — Odpor v Uhrách proti zakupování uherské půdy bankami zahraničními. — Vládní osnova zákona o nové úpravě pozemkové politiky v Uhrách. — Německá družstva pro zakupování půdy v Čechách. — Přechod selských statků v neselské ruce ve Štyrsku. — Zrušení kartelu rakouských železáren. — Ukládání všeobecné výdělkové daně na rok 1917. — Ochrana titulu inženýrského. — Poslední tah státních losů z roku 1860. — Problémy rakouskouherské měny, naše zadlužení do Německa, valutová pomoc Německa, zabavení zboží k vývozu způsobilého, statut Rakouskouherské banky. — Výsledek šesté válečné půjčky v Německu dobrou předzvěstí pro půjčku rakouskou.

Válka a ještě více idea hospodářského společenství střeoevropského oživila znovu *průplavní snahy v Německu i v Rakousku* a vyvolala řadu nových projektů vodocestných. V severním Německu požaduje se znovu dokončení »středozeemského průplavu« mezi Vezrou a Labem prodloužením hotové již jeho trati z Hanoveru na východ až k Labi u Magdeburku s odbočnými průplavy k Lehrte, Hildesheimu a Brunšviku, na